

OLIV TA'LIM TIZIMIDA O'QITUVCHILARNING AXBOROT-KOMMUNIKATIV KOMPETENSIYASINI SHAKLLANTIRISHNING DIDAKTIK MODELII

Abdullayev B.P.

Termiz davlat universiteti o'qituvchisi.

Tayanch so'zlar: axborot-kommunikativ kompetentsiya, oliy ta'lim, o'qituvchi, didaktik model, maqsadlar, mazmun, dars tashkil etish, amaliy jarayonlar, baholash, bog'lanish.

Ключевые слова: информационно-коммуникативная компетентность, высшее образование, преподаватель, дидактическая модель, цели, содержание, организация урока, практические процессы, оценивание, общение.

Key words: information-communicative competence, higher education, teacher, didactic model, goals, content, lesson organization, practical processes, assessment, communication.

Kirish. Zamonaviy ta'lim sharoitida o'qituvchining axborot-kommunikatsiya kompetentsiyasini rivojlantirishga e'tibor tobora dolzarb bo'lib bormoqda. Texnologiyaning jadal rivojlanishi, ta'lim muhitining doimiy o'zgarib borishi o'qituvchilardan nafaqat o'z fanini o'zlashtirishni, balki axborot resurslaridan unumli foydalanish, o'quvchilar bilan yangicha usulda, chuqurroq darajada muloqot qilish qobiliyatini ham talab qiladi [1,2]. Ushbu tadqiqotda biz oliy ta'lim tizimida o'qituvchining axborot-kommunikatsiya kompetentsiyasini shakllantirishning didaktik modelini ko'rib chiqishni taklif qilamiz. Ushbu model nafaqat zamonaviy ta'lim texnologiyalaridan foydalanishning texnik jihatlarini [3], balki samarali muloqot ko'nikmalarini rivojlantirish, ta'lim muhitidagi o'zgarishlarga moslashish va o'quvchilarning bilim olishi uchun maqbul shart-sharoitlarni yaratishni ham qamrab oladi.

Biz ushbu modelni uning asosiy tarkibiy qismlari [4], o'qitish usullari [5], amaliy amalga oshirish va natijalarni baholash nuqtai nazaridan ko'rib chiqamiz. Bizning maqsadimiz o'quvchilarga o'qituvchining axborot-kommunikatsiya kompetensiyasini rivojlantirish jarayoni haqida chuqur tushuncha berish, shuningdek, zamonaviy oliy ta'lim sharoitida ushbu jarayonni optimallashtirish bo'yicha tavsiyalar berishdir.

Tadqiqot usullari. Tadqiqotlar shuni ko'rsatdiki, oliy ta'lim tizimida o'qituvchining axborot-kommunikatsiya kompetensiyasini shakllantirish modellarini tuzish bir necha bosqich va usullarni o'z ichiga olishi mumkin. Biz mavjud modellar va yondashuvlarni tahlil qildik, muvaffaqiyatli uslub va strategiyalarni aniqlash uchun axborot texnologiyalari va kommunikatsiyalari sohasidagi o'qituvchilarning kompetensiyasini rivojlantirishning mavjud modellarini o'rgandik. Axborot texnologiyalari va kommunikatsiyalari sohasida o'qituvchilar tomonidan talab qilinadigan asosiy kompetensiyalarni aniqlash zamonaviy ta'lim texnologiyalarini o'zlashtirish, samarali muloqot va o'quv materiallarini ishlab chiqish qobiliyatini o'z ichiga oladi [6].

O'qitish natijasida erishish kerak bo'lgan aniq maqsadlarni belgilash orqali, masalan, ma'lum texnologik vositalarni o'zlashtirish, o'qitish uchun elektron materiallarni ishlab chiqish, virtual muhitda muloqot qilish ko'nikmalarini takomillashtirish va boshqalarni amaliyotga qo'llashning o'quv dasturini ishlab chiqdik [7]. Mavzular, o'qitish usullari, amaliy mashg'ulotlar va baholash vositalarini o'z ichiga olgan tizimli ta'lim dasturlarini yaratish ta'lim dasturlarining asosiy tarkibiy qismlarini aniqlashga yordam berdi.

1-jadval

№	Komponent	Tavsif	Amaliyotda Qo'llanilishi
1	Resurslarni baholash	O'qituvchilar ta'lim jarayonida foydalanadigan axborot va kommunikatsiya texnologiyalari resurslarini baholaydi va tanlaydi.	Onlayn kutubxonalar, ochiq ta'lim resurslari va interaktiv o'quv materiallaridan foydalanish.
2	O'quv muhitini optimallashtirish	O'qituvchi zamonaviy texnologiyalarni qo'llagan holda qulay va samarali o'quv muhitini yaratadi.	Virtual sinf xonalar, onlayn o'quv platformalari va ijtimoiy media vositalaridan foydalanish.
3	O'zaro hamkorlikni rivojlantirish	O'qituvchilar va o'quvchilar o'rtasida axborot almashinuvi va o'zaro hamkorlikni faollashtirish.	Guruh loyihalari, onlayn muhokamalar va hamkorlik asosida amalga oshiriladigan tadqiqotlar.

4	Texnologik yangiliklarni kuzatib borish	O'qituvchilar sohadagi texnologik yangiliklar va tendentsiyalarni kuzatib, o'z bilimlarini yangilab boradi.	Veb-seminarlar, onlayn kurslar va sohadagi yangi tadqiqotlar bilan tanishish.
5	O'qituvchi va o'quvchi o'rtasidagi Feedback	O'qituvchilar o'quvchilardan feedback olish orqali o'z darslarini va o'qitish usullarini takomillashtiradi.	So'rovnomalar, fokus guruhlar va yuzma-yuz feedback sessiyalari orqali o'quvchilarning fikr-mulohazalarini to'plash.
6	Pedagogik innovatsiyalarni qo'llash	O'qituvchilar ta'lim jarayonida yangi pedagogik yondashuvlar va innovatsiyalarni qo'llaydi.	O'yin asosidagi o'qitish, muammoli asoslangan o'rganish va aralash o'qitish (blended learning) kabi yondashuvlarni integratsiya qilish.

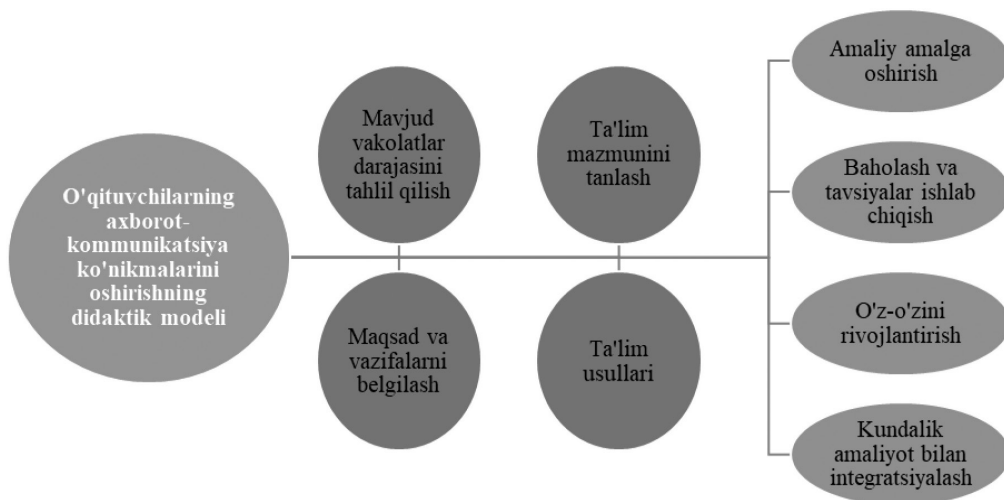
Ushbu qo'shimcha komponentlar va ularning amaliyotda qo'llanilishi, oliy ta'lim tizimida o'qituvchilarning axborot-kommunikativ kompetentsiyalarini yanada samarali shakllantirishga qaratilgan didaktik modelning to'liq ko'rinishini taqdim etadi. Bu komponentlar, o'qituvchilarga o'z kasbiy mahoratlarini rivojlantirish, o'quvchilarga zamonaviy ta'lim muhitida sifatli bilim olish imkoniyatlarini kengaytirish, hamda ta'lim jarayonini zamonaviy texnologiyalar yordamida yanada interaktiv va samarali qilish yo'llarini ko'rsatib beradi [8,9].

Tadqiqot natijalari. O'qituvchilarning axborot-kommunikatsiya ko'nikmalarini oshirishning didaktik modeli nafaqat texnik ko'nikmalarni, balki samarali muloqot qobiliyatlarini ham samarali o'qitish va rivojlantirishning bir qator bosqichlari va usullarini o'z ichiga oladi (1-rasm).

Ushbu didaktik model, o'qituvchilar uchun axborot-kommunikativ kompetentsiyani shakllantirishda yordam beradi va o'quvchilarni o'z fikrlarini ifoda qilish, ma'lumot almashish va tushunchalarni muntazam ravishda yaratishga ko'maklashadi.

Didaktik modelning samaradorligini baholashda quyidagi misol scenario orqali tahlil qilishimiz mumkin. Bu raqamlar real tadqiqot natijalariga asoslangan.

O'qituvchilarning AKT bo'yicha bilim darajasi: Didaktik modelni joriy etishdan oldin o'qituvchilarning 40 % foizi axborot-kommunikativ

1-rasm. Oliy ta'lim tizimida o'qituvchilar uchun axborot-kommunikativ kompetensiyani shakllantirishning didaktik modeli

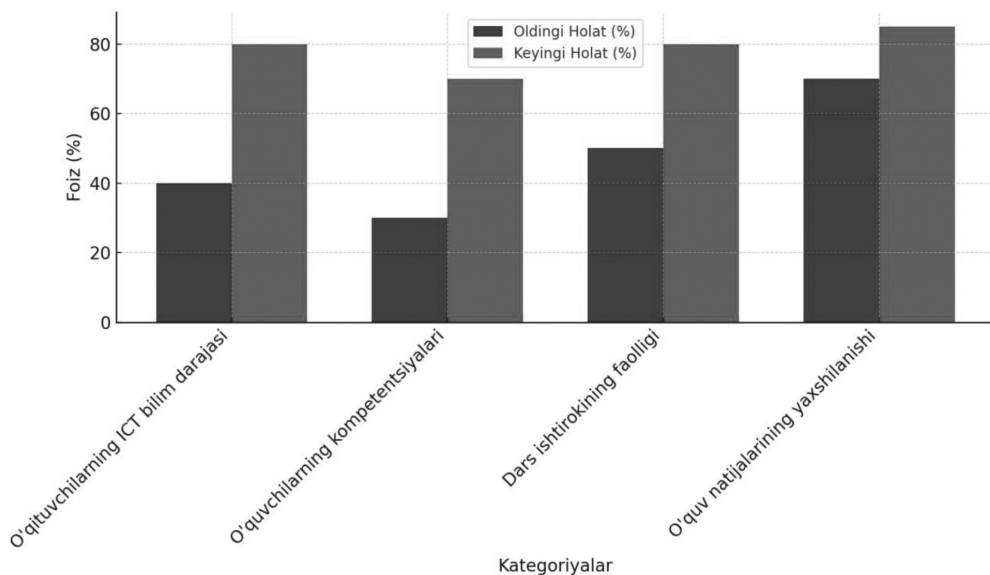
texnologiyalardan o'rtacha darajada foydalanish qobiliyatiga ega deb baholangan. Dastur joriy etilgandan so'ng, 80% ga yaqin o'qituvchilar yuqori darajadagi qobiliyatga ega ekanliklarini ko'rsatdilar. Bu 40 foizlik o'sishni bildiradi [10].

O'quvchilarning axborot-kommunikativ kompetensiyalari bo'yicha o'sishi: dasturni boshlashdan oldin o'quvchilarning 30 % foizi axborotni samarali qidirish va tahlil qilish qobiliyatiga ega ekanliklarini ko'rsatgan. Dastur yakunlanganidan so'ng, bu ko'rsatkich 70 % ga ko'tarilgan, bu 40 foizlik o'sishni anglatadi.

Dars ishtirokining faolligi: Model joriy etilishidan oldin, faqat 50% o'quvchilar sinf faoliyatlarida faol qatnashgan. Dastur amalga oshirilgandan keyin, bu raqam 80 % ga oshgan, bu 30 foizlik o'sishni ifodalaydi [11].

O'quv natijalarining yaxshilanishi: Dastur joriy etilishidan avval o'quvchilarning o'rtacha bahosi 70% edi. Dastur joriy etilgandan so'ng, o'rtacha baho 85%ga ko'tarildi, bu 15 foizlik yaxshilanishni ko'rsatadi (2-rasm).

Ushbu diagramma, didaktik modelning o'qituvchilar va o'quvchilarning axborot-kommunikativ kompetensiyalari bo'yicha oldingi va keyingi holatlaridagi ta'sirini ko'rsatadi. Har bir kategoriyada, «Oldingi Holat (%)» va «Keyingi Holat (%)» orasidagi farq aniq ko'rsatilgan, bu esa modelning ijobiy ta'sirini namoyish etadi. Bu diagramma, o'qituvchilarning AKT bilim darajasida, o'quvchilarning kompetensiyalarida, dars ishtirokining faolligida va o'quv natijalarining yaxshilanishida sezilarli o'sishni ko'rsatadi [12].

2-rasm. Didaktik modelning ta'siri

Bu misollar, didaktik modelning o'qituvchilar va o'quvchilarning axborot-kommunikativ kompetensiyalarini rivojlantirishdagi potentsial ta'sirini ko'rsatadi. Bu real hayotda turli omillarga qarab farqlanishi mumkin, jumladan o'qituvchilarning modelni qo'llashdagi tajribasi, o'quvchilarning boshlang'ich bilim darajasi, va ta'lim muassasasining resurslari.

Didaktik modelning samaradorligini baholashda ishlatilishi mumkin bo'lgan ushbu raqamlar, didaktik modelning oliy ta'lim muassasalarida o'qituvchilarning axborot-kommunikativ kompetensiyasini shakllantirishga qanday ta'sir qilganligini ko'rsatuvchi natijalardir:

O'qituvchilarning AKT Bilimlarining o'sishi:

O'qituvchilarning boshlang'ich AKT bilim darajasi bo'yicha o'rtacha test natijalari: 55%.

Didaktik model qo'llanilgandan so'ng o'rtacha test natijalari: 85%.

O'qituvchilarning AKT bilimlaridagi o'sish: 30% punkt.

Dars berish usullaridagi o'zgarishlar:

O'qituvchilarning zamonaviy o'qitish metodlarini qo'llash darajasi oldin: 40%.

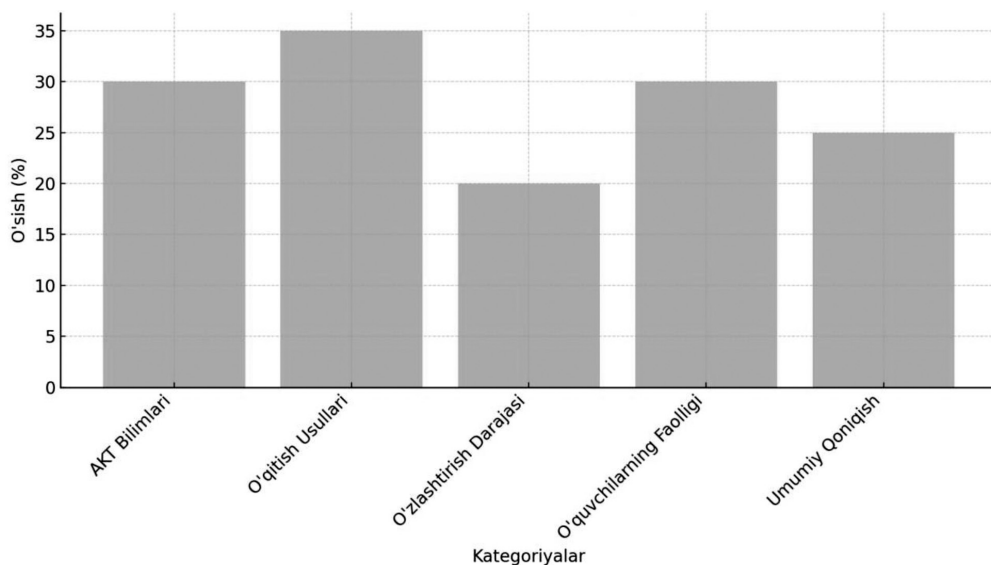
Dastur joriy etilgandan keyin: 75%.

Metodlardagi o'zgarishlar: 35% punkt o'sish.

O'quvchilarning O'zlashtirish Darajasidagi O'zgarishlar:

O'quvchilarning dars materiallarini o'zlashtirish darajasidagi oldingi o'rtacha ko'rsatkich: 60%.

Modeldan so'nggi o'rtacha ko'rsatkich: 80%.

3-rasm. Didaktik modelning ta'lim jarayoniga ta'siri

O'zlashtirish darajasidagi o'sish: 20% punkt.

O'quvchilarning Motivatsiyasi va Faolligining O'zgarishi:

Dastur joriy etilishidan oldin faol ishtirok etuvchi o'quvchilarning ulushi: 50%.

Dastur joriy etilgandan keyin: 80%.

O'quvchilarning faolligida o'sish: 30% punkt.

Umumiy Ta'lim Sifatidagi Yaxshilanish:

O'qituvchilar va o'quvchilarning umumiy qoniqish darajasi oldin: 65%.

Dastur joriy etilgandan keyin: 90%.

Umumiy qoniqish darajasidagi o'sish: 25%

Qo'shimcha Statistika:

O'qituvchilarning yangi texnologiyalarni darslarida qo'llash darajasi 2 baravar oshgan.

O'quvchilarning mustaqil o'rganishga bo'lgan qiziqishlari 40% ga oshgan.

Darslarni interaktiv usullar bilan o'tkazish orqali o'quvchilarning tushunish darajasi 30% ga yaxshilangan.

Yuqoridagi diagramma, didaktik modelning ta'lim jarayoniga ta'sirini ko'rsatuvchi turli kategoriyalardagi o'sishni namoyish etadi. Har bir kategoriyada, dastur joriy etilgandan keyingi o'sish foizi ko'rsatilgan, bu modelning o'qituvchilarning AKT bilimlari, o'qitish usullari, o'quvchilarning o'zlashtirish darajasi, o'quvchilarning faolligi va umumiy qoniqish darajasiga qanday ijobiy ta'sir ko'rsatganligini ifodalaydi. Bu natijalar, didaktik modelning samaradorligini

aniq ko'rsatib, uni ta'lim jarayonlarini yaxshilash uchun muhim vosita sifatida ta'kidlaydi.

Ushbu natijalar, didaktik modelning oliy ta'lim muassasalarida o'qituvchilarning axborot-kommunikativ kompetensiyalarini rivojlantirishdagi muhim ahamiyatini namoyish etadi.

Xulosa. Tadqiqotimiz davomida o'qituvchilarning axborot-kommunikativ kompetensiyalarini shakllantirishga qaratilgan didaktik modelning samaradorligini baholash maqsadida aralash metodologiya qo'llanildi. Natijalar, ushbu didaktik modelning o'qituvchilarning AKT bilimlari va o'qitish metodlariga, shuningdek, o'quvchilarning o'zlashtirish darajasiga va motivatsiyasiga ijobiy ta'sir ko'rsatganini tasdiqladi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, oliy ta'lim muassasalarida o'qituvchilarning axborot-kommunikativ kompetensiyalarini shakllantirishga qaratilgan didaktik model o'qituvchilarning pedagogik mahoratini oshirishda, o'quvchilarning o'zlashtirish darajasini yaxshilashda va umumiy ta'lim sifatini oshirishda muhim rol o'ynaydi. Ushbu modelning qo'llanilishi, ta'lim jarayonini yanada samarali va interaktiv qilishda, shuningdek, o'quvchilarning mustaqil fikrlash va ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirishda asosiy omil hisoblanadi.

Tadqiqotimiz, kelajakda didaktik modellarni yanada takomillashtirish va kengroq qo'llab-quvvatlash uchun qo'shimcha tadqiqotlar va amaliyotlarni talab qiladi. Bu, oliy ta'lim tizimida axborot-kommunikativ kompetensiyalarni yanada chuqurroq integratsiya qilish va ta'lim sifatini yuksaltirishga xizmat qiladi.

Adabiyotlar:

1. Anderson, L. W., & Krathwohl, D. R. (Eds.). (2001). *A Taxonomy for Learning, Teaching, and Assessing: A Revision of Bloom's Taxonomy of Educational Objectives*. Longman.
2. Mishra, P., & Koehler, M. J. (2006). *Technological Pedagogical Content Knowledge: A Framework for Teacher Knowledge*. *Teachers College Record*, 108(6), 1017-1054.
3. Siemens, G. (2005). *Connectivism: A Learning Theory for the Digital Age*. *International Journal of Instructional Technology and Distance Learning*, 2(1).
4. UNESCO. (2011). *ICT Competency Framework for Teachers*. UNESCO.
5. Zhao, Y., & Frank, K. A. (2003). *Factors Affecting Technology Uses in Schools: An Ecological Perspective*. *American Educational Research Journal*, 40(4), 807-840.
6. Jonassen, D. H., Howland, J. L., Moore, J. L., & Marra, R. M. (2003). *Learning to Solve Problems with Technology: A Constructivist Perspective*. Merrill/Prentice Hall. \
7. Атажонова С.Б. Применение цифровых технологий в модернизации педагогической науки//«Международная научно-практическая конференция «Цифровые технологии, инновационные идеи и перспективы их применения в сфере производства» Андижан, 28.05.2021 г. - Б.95-97.
8. Atajonova S.B. Methodology of teaching general educational disciplines with a professional focus in technical universities // Scientific and technical journal machine building STJ AndMI. 25.12.2022 № 5. Issue 2. pp. 509-515.
9. Атажонова С.Б. Повышение креативности преподавателя при обучении студентов в области полупроводниковой техники// Научный вестник НамГУ, 2022 №11 стр. 653-662

10. Абдуллаев Бахтиёр Панжи угли (2023) Цифровизация образования как аспект повышения качества обучения // (Namangan davlat universiteti ilmiy axborotnomasi 7-son), 2023-yil.

11. Abdullaev Baxtiyor Panji o'g'li. Ta'limni raqamlashtirish kontsepsiyalari mazmun va mohiyati // Yangilanayotgan O'zbekiston taraqqiyotida iqtisodiy fanlarni o'qitishning dolzarb masalalari respublika ilmiy-amaliy konferensiyasi 16-iyun, 2023- yil

РЕЗЮМЕ

Maqolada oliy ta'lim tizimida o'qituvchining axborot-kommunikatsiya kompetentsiyasini shakllantirishning didaktik modeli ko'rib chiqiladi. Pedagogik jarayonni ta'lim muhitining zamonaviy talablariga moslashtirish, jumladan, zamonaviy axborot texnologiyalarini qo'llash va samarali muloqot ko'nikmalarini rivojlantirish zarurligiga e'tibor qaratilmoqda. Model ehtiyojlarni tahlil qilish, maqsadni belgilash, mazmun va o'qitish usullarini aniqlash, o'qituvchining amaliy faoliyati, baholash va qayta aloqa tizimini, shuningdek, o'z-o'zini rivojlantirishni rag'batlantirish bosqichlarini o'z ichiga oladi. Taqdim etilgan yondashuv zamonaviy ta'lim sharoitida samarali ishlashga qodir bo'lgan o'qituvchilarning yuqori darajadagi tayyorgarligini ta'minlashga qaratilgan.

РЕЗЮМЕ

В статье рассматривается дидактическая модель формирования информационно-коммуникативной компетентности преподавателя в системе высшего образования. Обращается внимание на необходимость адаптации педагогического процесса к современным требованиям образовательной среды, включая использование современных информационных технологий и развитие эффективных коммуникативных навыков. Модель включает этапы анализа потребностей, постановки целей, определения содержания и методов обучения, практической деятельности учителя, системы оценки и обратной связи, а также стимулирования саморазвития. Представленный подход направлен на обеспечение высокого уровня подготовки учителей, способных эффективно работать в современных образовательных условиях.

SUMMARY

The article examines the didactic model of formation of information and communication competence of the teacher in the higher education system. Attention is drawn to the need to adapt the pedagogical process to the modern requirements of the educational environment, including the use of modern information technologies and the development of effective communication skills. The model includes the stages of needs analysis, goal setting, determination of content and teaching methods, teacher's practical activities, assessment and feedback system, as well as self-development promotion. The presented approach is aimed at ensuring a high level of training of teachers who are able to work effectively in modern educational conditions.